

- вживання заходів щодо забезпечення необхідних умов життєдіяльності військовослужбовців;
- організація психологічного консультування для військовослужбовців, які відчувають функціональні розлади своєї психічної сфери і які звернулися до посадових осіб підрозділу зі скаргами чи то проханнями допомогти їм подолати подібні явища.

Таким чином, зазначені психологічні підходи до подолання негативного впливу бойової обстановки на психіку військовослужбовців можуть стати визначальними положеннями при здійсненні психологічного забезпечення участі особового складу у виконанні завдань операції об'єднаних сил.

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БОРЬБИ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ ХХ СТОЛІТТЯ

*Петр Пацек, доктор філософії,
Академія військового мистецтва, Варшава;
Олаф Труцинський, доктор психологічних наук,
Університет кардинала Стефана Вишинського;
Ян Вилк, доктор медичних наук, військовий шпиталь у Бигдощі*

У ХХІ столітті психологічні операції сумісно з інформаційною боротьбою займають одно з основних питань теорії та практики військового мистецтва. Вплив на емоційно-психологічний стан противника та його дії під час збройних конфліктів є явищем, відомим століттями⁴, але лише тепер інформаційно-пропагандистська діяльність разом з психологічними операціями перетворилась на неодмінний елемент будь-якої масштабної військової операції.

Психологічні операції це не тільки складова пропагандистської війни, але й ретельно розроблені методи впливу, які значною мірою визначають кінцевий результат конфлікту. У сучасних психологічних операціях широко застосовується усі наявні можливості кіберпростіру, засобів масової інформації, електронної та хакерської боротьби. Це значно підсилює можливості проведення психологічних операцій та суттєво змінює способи та методи ведення збройної боротьби у цілому.

Військові операції останніх років у тому числі в Іраку, Афганістані, Грузії та нині в Україні наочно підкреслюють масштаб та вплив психологічних операцій не тільки на сторони конфлікту, але і на світову громадську думку. Новий тип стратегії, що виникає з цього, полягає в трансформації класичної війни у гібридне поєднання елементів, які характеризуються нерегулярними

⁴ Вже в стародавньому Китаї, Персії та Візантії ми знаходимо стратегічні рекомендації щодо застосування різних невійськових методів та дії, що спрямовувались на введення в обману противника, впливу на його емоційний стан.

внутрішніми конфліктами, штучно викликаними протестами, кримінальною діяльністю та тероризмом. В свою чергу це ще більше сприяє розвитку та успішному застосуванню різних форм психологічного впливу. Проте далеко не усім повністю зрозуміла роль та значення проведення психологічних операцій у рамках військових конфліктів. Підрозділи, завданням яких є їх проведення, не розкривають свої методи та способи дій, а офіційні документи мають обмеження доступу та оповити таємницею.

Пропаганда, дезінформація та інформаційна боротьба завжди були невід'ємною складовою війн, але збройні конфлікти початку XXI століття надали їм виняткове значення та сприяли формуванню нового терміна - інформаційна війна, в якій вплив на психологію солдатів і цивільного населення сприяє досягненню кінцевого результату боротьби значно більш ефективним способом, ніж у випадку використання звичайних збройних сил. Кожен збройний конфлікт, незалежно від його характеру, місця, інтенсивності та розміру, неминуче пов'язаний з подіями та заходами, які впливають на психіку солдатів, командирів, політичних та державних осіб, що приймають рішення, а також суспільства, що проживають у районах конфлікту.

Сучасні технології, світовий розвиток Інтернету (включаючи соціальні сеті) та доступ до засобів масової інформації у поєднанні з труднощами перевірки джерел інформації та їх змісту у багатьох випадках дозволяють створювати будь-яку інформаційну реальність і таким чином обумовлювати необхідні дії та ставлення зацікавлених осіб. Усвідомлення важливості цих факторів визначає необхідність створення в рамках будь-яких збройних сил спеціальних підрозділів, що здійснюють психологічні операції та спрямовані на формування необхідних громадських настроїв, зниження морального духу противника, а також спотворення сприйняття дійсності з метою перешкоджання або навіть недопущення прийняття відповідних ефективних рішень іншою стороною⁵.

Найбільш яскравим прикладом проведення психологічних операцій є конфлікт в Україні. Після початку масових протестів на Майдані головною метою проведення російської психологічної операції (PSYOP від англ. Psychological Operation) було формування усвідомлення українцями двох альтернативних сценаріїв майбутнього України. Перший з цих сценаріїв передбачав добре упорядковане російське панування з рівними правами українців та росіян. В той час як другий – «глобальний майдан», тотальний хаос і, як наслідок, крах держави. Ці дії мали на меті схилення українців за вибір варіанту, що гарантує безпеку та стабільність, варіанту гарантованому їм з боку росіян, якщо українці здійснюють цей вибір.

⁵ У 2002 року в Збройних Силах Польщі створена та діє Центральна група психологічних операцій (CPOG) яка здійснює проведення психологічної підтримки та операції на оперативному і тактичному рівні як у мирний так і військовий час. Докладніше на <http://cgdp.wp.mil.pl/en/12.html> [дата перегляду 01.01.2017].

У цьому конфлікті психологічні операції є лише одним з багатьох елементів гібридної війни, що об'єднує різні методи ведення війни, не тільки традиційні та нетрадиційні дії, але й терористичні акти⁶. Гібридна війна в Криму та на Донбасі також включає психологічно-інформаційну діяльність, яка спрямована не тільки до сторін конфлікту або до місцевих громад, а й до західного світу та міжнародних організацій. В рамках впливу на ставлення світу до цього конфлікту використовуються різні емоційні прийоми висвітлення подій, які суттєво впливають не тільки на обсяг наданої допомоги або втручання, але й на прийняття необхідних дій та рішень.

Це найяскравіше проявляється у випадку анексії Криму Російською Федерацією, яка використовуючи поряд з дипломатичною, інформаційною та пропагандистською діяльністю, весь спектр психологічних інструментів у багатьох випадках успішно переконала міжнародну громадську думку у правильності своїх переважно дискусійних аргументів:

- вторгнення Росії у Крим ідентична діям НАТО у Косово;
- Крим не був захоплений Росією, він використовував лише право на самовизначення та незалежність;
- завдяки російському втручанням в Крим, на відміну від Косово, вдалось уникнути кровопролиття, включаючи помсту українських націоналістів щодо російського населення⁷;
- російський інтервенціонізм запобіг дестабілізації регіону;
- всі мешканці Криму (що підтвердив референдум) були прихильниками приналежності до Російської Федерації;
- у зв'язку з дестабілізацією України контроль НАТО над базами Чорноморського флоту здійснювався НАТО.

Слід підкреслити, що у випадку з Україною усі психологічні операції мали дуже швидкий та ефективний вплив, що обумовлено низькою факторів:

- спільна мова, близькість культур та національних традицій;
- значний відсоток українського населення на територіях конфлікту має російське походження та коріння, слабку самоідентичність до української нації та держави;
- високий рівень проникнення спецслужб Російської Федерації до українських Збройних Сил, органів державного та місцевого управління;
- тісні економічні та політичні відносини обох країн до початку конфлікту.

У цьому прикладі, як і у інших конфліктах, широко використовувались телебачення, радіо та преса. Але сучасні засоби масової інформації, Інтернету та соціальних мереж відігравали значно більшу роль неодноразово

⁶ K. Rękawek, P. Tanchak, Nie tylko dla orłów. Czy terroryści sięgają po hybrydowość?, „Sprawy Międzynarodowe”, 2015, nr 2, s. 57.

⁷ 18 березня 2014 року В. Путін заявив що „Крим залишиться російською, українською і кримсько-татарською територією, але він ніколи не буде бандеровським”.

повторюючи необхідну інформацію, ускладнюючи можливість її перевірити або встановити джерела.

Для досягнення необхідного психологічного ефекту джерело інформації не завжди надавалось (можливо лише у вигляді припущення), але часто фальсифікувалось. Для створення сприятливого інформаційного фону досить часто використовувалися „достовірні» джерела – журналісти, політологи, експерти або представники західного світу, які повинні були викликати певну переконаність або дії. Наприклад, про те, що Київ має наміри залишити свої східні кордони Росії. Це б послабило український моральний дух та переконання щодо правильності подальших бойових дій⁸. З цією ж метою росіяни, використовуючи методи відволікання та дезінформації, створили серед українських солдатів уявлення про фіктивні загрози на інших напрямках, а також переконання у перевазі сепаратистських сил, підтримуваних регулярними частинами Збройних Сил Російської Федерації. У рамках психологічно-інформаційних операцій, завдяки широкому розповсюдженню нібито реальної інформації, яка вправно демонструвала українців як злочинців⁹ та недостойних довіри людей, посилювалось почуття невпевненості серед російськомовного населення на сході України та повністю знищувалась їх довіра до української влади. Шляхом маніпулювання емоціями та впливу на сприйняття та усвідомлення місцевими громадами відбулось значне посилення сепаратистських та проросійських настроїв, що сприяло зміцненню соціальних позицій сепаратистів у суспільстві та забезпечило приєднання до них нових бойовиків.

Аналіз військових операцій останніх років переконливо свідчить, що психологічний аспект є сьогодні настільки ж важливий, як й фізичний вимір конфлікту. Проте психологічна операція починається задовго до початку конфлікту і триває після його закінчення, ефективно дестабілізуючи існуючі системи цінностей, довіри, переконань і, звичайно, морального духу противника. PSYOP здійснює вплив не тільки на іншу сторону конфлікту, а й на місцеві громади, суспільство та на міжнародну спільноту. Підтримуючи досягнення встановлених військових цілей, PSYOP іноді майже повністю може замінювати так званий «броньований кулак».

Психологічні операції та інші елементи інформаційної війни виходять за межі військового призначення, та не обмежуються тільки збройними конфліктами. Новою сферою, яка дедалі швидше розвивається, є сфера цивільна, зокрема, політична, економічна, інформаційна та соціальна. Таким чином, психологічний вплив окремих PSYOP виходить за рамки питань, пов'язаних з збройними конфліктами, а їх мета полягає не в безпосередньому

⁸ <https://wiadomosci.wp.pl/der-spiegel-ukraina-musi-zrezygnowac-z-donbasu-by-ocalic-majdan> [дата перегляду 15.09.2017]

⁹ Серед іншого розповсюджувалась інформація про масові злочини українських сил на територіях конфлікту - крадіжки, згвалтування, викрадення, вбивства, масові страти сепаратистів.

впливу на збройні сили противника, а перш за все на емоції і поведінку суспільств, урядів інших країн, організацій або людей, відповідальних за прийняття ключових рішень. У сучасному світі PSYOP більше не є просто засобом ослаблення противника при прямому протистоянні, а є своєрідним розширенням інструментів зовнішньої політики.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ КУРСАНТІВ

В.В. Лук'яненко

В.Д. Кислий, кандидат психологічних наук, доцент

Харківський національний університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба

Призначення всіх засобів масової інформації (ЗМІ) – задоволення інформаційних потреб людини, суспільства, держави. Відповідно до законодавства України система вітчизняних ЗМІ у структурному плані представлена кількома групами мас-медіа, а саме: друковані, аудіовізуальні ЗМІ, інформаційні служби, різного роду «периферичні утворення» журналістики. До друкованих ЗМІ належать періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені й разові видання з визначеним тиражем тощо; до аудіовізуальних – радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо. Інформаційні служби представляють телеграфні агентства, агентства преси, рекламні бюро і компанії, прес-служби при державних, комерційних, громадських, конфесійних організаціях, агентства паблік рилейшнз, професійні журналістські клуби й асоціації.

ЗМІ на сьогодні є універсальним інститутом соціалізації, який шляхом акумулювання, тиражування та передачі широкій аудиторії соціально значущої інформації, забезпечує комунікацію у соціумі, впливає на масову свідомість і поведінку, безпосередньо і опосередковано бере участь у процесі формування системи цінностей. Водночас слід зазначити, що багатоаспектне проникнення ЗМІ в життя суспільства може відігравати як об'єднуючу роль і сприяти консолідації суспільства, так і дезінтеграційну, таку що роз'єднує, упроваджуючи в суспільну свідомість негативні стереотипи, що, на думку Г.Блумера, особливо є відчутним в кризові періоди історичного розвитку суспільства, коли люди у стані соціальної невизначеності особливо підпадають під вплив, легко відкликаються на різні нові стимули, ідеї, а також більше піддаються пропаганді й різним маніпулюванням.

ЗМІ не обмежені ні політичними, ні географічними, ні релігійними кордонами, будь яка людина стає співучасником подій, навіть тих, які здійснюються без неї. Вони несуть інформацію, розширюють кругозір, привертають увагу до обговорення різних проблем, створюють фон нашого життя, роблячи його багатшим і різноманітнішим, змінюють наші звички і загалом формують суспільну свідомість. Реалії сьогодення такі, що молодь